

Włodzimierz Lapis

**Semiotyka inskrypcji nagrobnych
z motywem serca
na rzymsko-katolickich
cmentarzach parafialnych
w Kłęcku i Kiszkwie
(powiat gnieźnieński)**

**Semiotyka inskrypcji nagrobnych
z motywem serca
na rzymsko-katolickich cmentarzach
parafialnych
w Klecku i Kiszkwie
(powiat gnieźnieński)**

Włodzimierz Lapis

**Semiotyka inskrypcji nagrobnych
z motywem serca
na rzymsko-katolickich cmentarzach
parafialnych
w Klecku i Kiszkanie
(powiat gnieźnieński)**

Poznań 2021

Projekt okładki:
Wydawnictwo Rys

Zdjęcia:
Włodzimierz Lapis

Recenzja:
dr Jolanta Bachan

Copyright by:
Włodzimierz Lapis
UAM Poznań, Katedra Metodologii Lingwistyki

Copyright by:
Wydawnictwo Rys

Wydanie I

Poznań 2021

ISBN 978-83-66666-68-9

DOI 10.48226/978-83-66666-68-9

Wydanie:

Wydawnictwo Rys
ul. Kolejowa 41
62-070 Dąbrówka
tel. 600 44 55 80

e-mail: tomasz.paluszynski@wydawnictworys.com
www.wydawnictworys.com

„Serce, to najpiękniejsze słowo świata”

(z piosenki „Serce”, tekst: Tymoteusz Ortym)

Spis treści

Wprowadzenie	9
1. Znaczenia słowa „serce”	13
2. Motyw serca w inskrypcjach nagrobnych na cmentarzu w Kłęcku	15
3. Motyw serca w inskrypcjach nagrobnych na cmentarzu w Kiszkanie	29
4. Podsumowanie i wnioski.....	51
Bibliografia	53

Wprowadzenie

Grób – to miejsce pochówku. Z kolei **nagrobek** – to trwałe oznaczenie miejsca pochówku ciała lub prochów. Mogą być też groby i nagrobki symboliczne, gdy nie wiemy gdzie jest ciało, jest ono w bliżej nieokreślonym miejscu (np. spoczywa w morzu, czy jego prochy zostały rozsypane w powietrzu czy wrzucone do morza), jest bardzo daleko (np. na Syberii) czy zostały w inny sposób rozproszone (człowiek został rozszarpany i zjedzony przez dzikie zwierzęta), jak i wtedy, gdy zmarły co prawda ma już swój grób, my jednak chcemy dodatkowo go upamiętnić bliżej naszego miejsca zamieszkania.

W niniejszym opracowaniu przedstawiam nagrobki z inskrypcjami z motywem serca z cmentarza parafialnego w Kłęcku i z cmentarza parafialnego w Kiszkwie. Wybrałem akurat te dwie miejscowości z następujących 3 sentymentalnych powodów:

LP	Cmentarz w Kłęcku	Cmentarz w Kiszkwie
1	Z Kłęcka pochodzi mój tata Zbigniew Lapis	Z Kiszkowa pochodzi moja mama Danuta Skulska
2	Na tym cmentarzu leżą członkowie mojej rodziny ze strony taty	Na tym cmentarzu leżą członkowie mojej rodziny ze strony mamy
3	W Kłęcku rodziłem się „dla ziemi”	W Kiszkwie rodziłem się „dla nieba” (tj. byłem chrzczony”

Warto tu dodatkowo zwrócić uwagę na fakt, że oba te cmentarze leżą w tym samym powiecie (gnieźnieńskim), obie te miejscowości są stolicami gminy, a różni je fakt, że Kłęcko jest miasteczkiem, a Kiszkwie wsią. Ponadto leżą one przy jednej linii kolejowej: Gniezno – Sława Wielkopolska.

Na grobach inskrypcje mogą sprowadzić się do krótkiego „Grobowiec (grób) rodziny X”, ale mogą też (i tak jest zwykle) zawierać imiona i nazwiska zmarłych osób (a jeśli to były osoby ochrzczone – z dopiskiem Ś.P., co oznacza „świętej pamięci”), rzadko z miejscem urodzenia i/czy śmierci, ale zwykle z datami urodzenia i śmierci (czy jedynie długością przeżytego czasu), rzadko z: tytułem czy stopniem

zawodowych czy naukowym, zawodem, wypisem zasług, zdobytymi odznaczeniami, adnotacją kim był zmarły dla tych których zostawił (pod względem koligacji rodzinnych), jakim był/został człowiekiem (kochanym, niezapomnianym, najdroższym, ...), jednak częściej już z inskrypcjami informującymi:

- 1) co spowodowała jego śmierć (smutek, żal),
- 2) jakie było jego życie (pełne trudu),
- 3) jaka była jego śmierć (tragiczna, niespodziewana, za szybka),
- 4) jaka jest jego postawa (ufność w zbawienie, zaufanie Boga),
- 5) czego mu życzymy (zbawienia, spokoju, odpocznienia),
- 6) czego on sobie życzy (np. prosi o modlitwę),
- 7) czego on sobie nie życzy (np. sądu),
- 8) czego on już dostał (zbawienia, spokoju),
- 9) czego my od niego oczekujemy (wstawiennictwa u Boga – tak jest szczególnie w przypadku nagrobków dzieci).
- 10) co my mu gwarantujemy (pamięć, miejsce w sercu).

Są też:

- 1) wezwania do Boga czy Maryi,
- 2) wezwania do modlitwy za zmarłego (przez osoby przebywające przy danym grobie),
- 3) prawdy teologiczne (np. „Bóg jest miłością”),
- 4) normy postępowania (np. „Spieszmy się kochać ludzi, tak szybko odchodzą”).

Są nagrobki, które swą inskrypcją niosą tylko jedno z poniższych przesłań, a są i takie, które mają ich więcej, jak i takie, które żadnej z nich nie mają.

Celem niniejszej pracy jest zbadanie jakie przesłania niosą ze sobą inskrypcje nagrobne z motywem serca na przykładzie cmentarzy parafialnych w Kłęcku (stan na 19 VIII 2021 r.) i w Kiszkwie (stan na dzień 20 VIII 2021 r.). Wtedy bowiem pojechałem tam i dokonałem pełnej dokumentacji fotograficznej nagrobków z tych cmentarzy. Następnie w domu, przy komputerze, przebrałem (ze względu na tematykę tego opracowania) i posegregowałem tak zebrany materiał, przeanalizowałem i opisałem, wynikiem czego jest właśnie niniejsze opracowanie.

Podaję też skąd pochodzą owe inskrypcje (o ile jest to możliwe): z pieśni, modlitw, mszału, pisma świętego, wierszy, złotych myśli, ...

Tradycyjnie napisy były wykuwane w kamieniu (po łacinie: lapis). A ponieważ była to praca ciężka – ograniczano się do krótkich (tj. – od lapis – lapidarnych) sentencji (np. rest in peace = niech spoczywa w pokoju), czy nawet ich skrótów (w tym przypadku: R.I.P. czy RIP). Obecnie, gdy litery się ryje automatycznie, przytwierdza gotowe metalowe, lub po prostu maluje – można pozwolić sobie na dłuższe napisy, choć cały czas jesteśmy ograniczeni dostępną powierzchnią i kwestią estetyki.

W ogóle:

To czy na nagrobku znajdzie się dodatkowy napis, sentencja czy cytat zależy najczęściej od bliskich osoby zmarłej, którzy zajmują się zamawianiem pomnika. W innych sytuacjach może być tak, że ktoś jeszcze przed swoją śmiercią zdecydował o swoim pochówku wykupując miejsce na cmentarzu, a nawet stawiając pomnik, na którym umieścił wszystkie dane i informacje poza datą śmierci.

W kulturze katolickiej bardzo powszechnie pojawiają się na nagrobkach napisy świadczące o wierze osoby zmarłej. Najczęściej stanowią one uwielbienie i pochwałę istoty Boga. Istnieje szereg najpopularniejszych sentencji, jednak wykorzystuje się również fragmenty biblijne oraz pochodzące z modlitw. (...)

Hasło jakie zawieramy na grobie bliskiej osoby, stanowi również element pamięci o niej. Czytając je podczas odwiedzin na cmentarzu będziemy przywoływać na myśl wspólnie spędzone chwilę (...)¹.

Sentencja nagrobna może być wyrażeniem smutku z uwagi na śmierć pochowanej osoby, tęsknotą za nią, wyrazem miłości do niej. Może też być wyrazem wiary czy nadziei w jej zmartwychwstanie i życie wieczne w szczęśliwości. Bywa też, że w sentencji tej zawarta jest istota, sedno życia zmarłego – jego ziemskiej **wędrówki ku Bogu i zbawieniu; wówczas jej** wybór ze strony danej osoby (przez nią samą czy jej bliskich) jawi się więc jako ważny: po części można powiedzieć, że to jest jakiś ostatni ślad po nim na ziemi, podsumowujący jego ziemskie życie. Warto jest więc zadbać o jak najlepsze dopasowanie owej sentencji do zmarłego.

---

¹ Cyt. za *Katolickie cytaty na nagrobki*, <https://www.wiecznapamiec.pl/katolickie-cytaty-na-nagrobki/>, dostęp 23 VIII 2021.

Z kolei po mojej stronie – jako badacza – leży analiza tego typu opisu nagrobnego ludzi jednej wiary, danej parafii (tu akurat dwóch), kilku ostatnich pokoleń i porównanie ich. Tak też właśnie czynię w niniejszym opracowaniu. Konkretnie przedstawiam wszystkie nagrobki z motywem serca zawartym w inskrypcji nagrobnej z cmentarzy w Kłęcku i Kiszkowo, krótko je opisuję, a następnie – na końcu – szerzej charakteryzuję. Pracę swą jednak zaczynam od analizy różnych znaczeń słowa „serce”, w tym w związkach frazeologicznych, bo do nich to właśnie później będzie odnosić się moja analiza owych inskrypcji.

Praca ta ma charakter **dokumentacyjny** (zawiera zdjęcia wszystkich nagrobków dzieci z analizowanych 2 cmentarzy), **faktograficzny** (co do zgromadzonych i stosownie posegregowanych inskrypcji) i **analityczny** (co te inskrypcje ze sobą niosą, z czego wynikają, co oznaczają, jakie przekazują emocje, jakie oczekiwania?).

Zaczynam ją niniejszym, następnie (w I rozdziale) podaję znaczenie słowa „serce (oraz przytaczam i podaję znaczenia czy synonimy związków frazeologicznych tegoż słowa, czy też jego zestawień z innym czy innymi słowami); w rozdziale II prezentuję i pokrótce omawiam odpowiednio posegregowane nagrobki z Kłęcka, a w rozdziale III – z Kiszkowa. Rozdział IV jest podsumowaniem tych rozważań, z wyciągnięciem podstawowych wniosków.

Zaznaczmy na koniec, że inskrypcje nagrobne możemy traktować jako „teksty minimalne”, o których to pisze Waldemar Czachur w swej pracy *Teksty minimalne jako przedmiot badań genologicznych*. (Czachur 2020).

1. Znaczenia słowa „serce”

Jak podaje na swej stronie internetowej Słownik języka polskiego²:

- I. Według *Słownika języka polskiego PWN*, serce – to
1. «narząd mięśniowy, którego praca warunkuje krążenie krwi w układzie naczyniowym»
  2. «miejsce z lewej strony piersi, gdzie się znajduje serce»
  3. «charakter i typ uczuciowości człowieka»
  4. «siedlisko wewnętrznych, duchowych przeżyć człowieka»
  5. «uczuciowy, życzliwy stosunek do ludzi»
  6. «siedlisko uczuć i przeżyć miłosnych»
  7. «wielka siła moralna lub odwaga; też: ochota do czegoś»
  8. «najważniejszy lub środkowy punkt czegoś»
  9. «przedmiot lub rysunek mający kształt spłaszczonego stożka, zwróconego podstawą ku górze»
  10. «umieszczony wewnątrz dzwonu metalowy drążek, który w zderzeniu ze ściankami wydaje donośny dźwięk»

II. Ponadto

1. **sztuczne serce** – to «aparat zastępujący, zwykle na czas operacji, pracę serca»
2. **akcja serca** – to inaczej «bicie serca»
3. **pluco-serce** – to aparat zastępujący pracę płuc i serca

III. Z kolei mamy następujące **synonimy słowa „serce”** i zawierających je związków frazeologicznych

serce (<i>organ</i>):	serduszko
serce (<i>natura człowieka</i>):	charakter
serce (<i>siedlisko uczuć</i>):	psychika
serce (<i>życzliwy stosunek</i>):	życzliwość
serce (<i>uczucie miłości</i>):	miłość
serce (<i>entuzjazm</i>):	zapał
serce (<i>miasta, puszczy</i>):	środek

² <https://sjp.pwn.pl/slowniki/serce.html>, dostęp 18 IX 2021 r.

chwycić za serce
gołębnie serce
lwie serce (*cecha*)
lwie serce (*człowiek*)
ujmować za serce
wkładać serce (*w coś*)
zajęcie serce
złote serce
człowiek gołębiego serca (o gołębim sercu)
człowiek wielkiego serca (o wielkim sercu)
bez serca
bliski sercu
brać sobie do serca
całym sercem
dama serca (*czyjegoś*) przestarz.
drogi sercu
miły sercu
od serca (*przyjaciół*)
od serca (*radzić*)
pani serca (*czyjegoś*) przestarz.
pożeracz (damskich, niewieścich) serc *żart.*
przypadać do serca
rozrusznik serca

stymulator serca
w głębi ducha (duszy, serca)
w skrytości ducha (serca)
z bólem serca
z całego serca
z ciężkim sercem
zdejmować kamień z serca

z dobrego serca
z dobroci serca
z ręką na sercu

wzruszać
dobroć
odwaga
śmiałość
ujmować
angażować się
tchórz
pocziwiec
pocziwiec
kryształ
okrutny
drogi
przejmować się
szczerze
ukochana
drogi
drogi
serdeczny
serdecznie
ukochana
uwodziciel
podość się
stymulator serca,
kardiostrymulator
rozrusznik serca
wewnątrz
wewnątrz
z przykrością
szczerze
z przykrością
zdejmować kłopot
z głowy
życzliwie
życzliwie
szczerze

2. Motyw serca w inskrypcjach nagrobnych na cmentarzu w Klecku

2.1. Nagrobki nawiązujące swą treścią do faktu, że mimo że zmarła osoba jest od żywych w oddali, to jednak pozostaje w ich sercach, ze względu na ich miłość i życzliwość do niej

2.1.1. Mamy tu podwójny grób

w którym po lewej stronie mamy nagrobek później zmarłego (w lipcu 2010 r.). Jana, z inskrypcją „Jezu Ufam Tobie”:

a po prawej stronie nagrobek zmarłej wcześniej (bo w marcu tegoż roku) Anety, z inskrypcją „Odeszłaś, ale żyjesz w naszych sercach”. Aneta po śmierci żyła więc i w sercu Jana, a ten – jak głosi „jego” inskrypcja „Ufam Tobie Panie” – ufał Bogu w jej i swoje zbawianie:

Pomiędzy nimi mamy informację, że sytuację tę zawdzięczamy faktowi, że „**Bóg wybrał czas**” (śmierci każdej z tych osób):

2.1.2. Mamy 2 nagrobki z inskrypcją „**Dłoniom daleko, lecz sercu zawsze blisko**”, oddającą tę samą myśl co Słowacki w wierszu „Rozłączenie” („Rozłączeni – lecz jedno o drugim pamięta”):

2.1.3. Na 2 nagrobkach mamy inskrypcję „Nie umiera ten kto żyje w sercach naszych”:

2.1.4. Na 1 nagrobku znajduje się inskrypcja „Zniknąłeś nam z oczu, lecz z serc naszych nigdy”:

2.1.5. Podobnie na jednym nagrobku jest inskrypcja „Zniknąłeś nam z oczu, lecz z serc nigdy”:

2.1.6. Również na 1 nagrobku mamy inskrypcję „Żyjesz w naszych sercach”:

W KOLEJNYCH INSKRYPCJACH NAGROBNYCH MAMY TU ZWROT „NA ZAWSZE”.

2.1.7. Mamy 1 grób dziecka i dorosłego, z nagrobkiem z inskrypcją „Na zawsze w naszych sercach”:

2.1.8. Mamy 1 grób dziecka z inskrypcją „W naszych sercach na zawsze...” (z 3 kropkami na końcu, a więc „dający do myślenia”):

2.1.9. Najwięcej, bo aż 8 nagrobków ma inskrypcję „Na zawsze w naszych sercach”:

2.1.10. 1 nagrobek zaopatrzone w podobną im inskrypcję „**W sercach na zawsze**”:

KOLEJNE INSKRYPCJE DODATKOWO NAWIĄZUJĄ DO PAMIĘCI

2.1.11. 1 nagrobek ma inskrypcję „**Na zawsze w sercach, na zawsze w pamięci**”:

2.1.12. i 1 (dający do myślenie – poprzez 3 kropki na końcu) – „**W Pamięci i w sercach...**”:

2.2. Mamy 1 nagrobek wyrażający boleść, zaopatrzony w inskrypcję „**Tu spoczywa w Bogu nasz najukochańszy synek**”, po której następuje kolejna: „**Odeszłeś bo taka wola Boża, została boleść w sercach naszych dziecino droga**” (w inskrypcji tej zakradł się błąd, gdyż zamiast „odeszłeś” powinno być „odszedłeś”):

2.3. Kolejne 2 nagrobki nawiązują do serca zmarłego. Konkretnie mamy:

2.3.1. Jest 1 nagrobek z inskrypcją „**Osoba o wielkim sercu Zawsze będziesz w naszej pamięci**”, z dopowiedzeniem „**Spoczywaj w pokoju**” (co się niechybnie jej należy, jako sobie o wielkim sercu):

2.3.2. Jest też 1 nagrobek z inskrypcją „**Przestało bić kochane serce**”:

3. Motyw serca w inskrypcjach nagrobnych na cmentarzu w Kiszkowej

3.1. Inskrypcje głoszące, że umarły żyje w sercach osób które jeszcze żyją

3.1.1. 1 nagrobek posiada inskrypcję „Miłość do Ciebie na zawsze pozostanie w naszych sercach”:

3.1.2. Podobnie jak w Klecku, 8 nagrobków ma inskrypcję „Na zawsze w naszych sercach”

3.1.3. 2 nagrobki mają inskrypcję „Nie umiera ten kto żyje w sercach naszych”:

* * *

Przy czym – jak widać – na drugim z nich znajdujemy wlepkę z napisem „**DUCH? ANIOŁ? TWÓJ BOHATER**” (bardzo dystynktywna – nigdzie indziej takiej nie spotkałem, a tym bardziej na żadnym innym nagrobku).

3.1.4. 1 nagrobek ma inskrypcję „**W naszych sercach żyć będziesz wiecznie**”:

3.1.5. Również 1 nagrobek zaopatrzone w napis „Zawsze będziesz w sercach naszych”:

3.1.6. Z kolei na grobie dorosłej kobiety i dziewczynki, która nie przeżyła nawet 10 dni, zamieszczono napis „Zesłaś nam z oczu, ale z serca nigdy”:

3.1.7. Podobny napis – „Zniknąłeś nam z oczu, lecz z serca nigdy”
– znajdujemy na 2 kolejnych nagrobkach:

3.1.8. Na jednym nagrobku znajdziemy napis „Żyjesz w sercach naszych”:

3.2. Inskrypcje wyrażające smutek, żal, rozgoryczenie ze śmierci ukochanej osoby, a co za tym idzie pamięć o niej:

3.2.1. 1 nagrobek z inskrypcją na pionowej płycie nagrobnej „**Bóg sam wybiera czas**”:

i z napisem na dołożonej „książeczce”: „**Nie pytam Cię Boże, dlaczego ją zabrałeś, lecz dziękuję za to, że ją dałeś. Żyjesz w naszych sercach**”:

Mamy tu więc do czynienia z jednej strony ze smutkiem, a z drugiej – już z pewnym pogodzeniem się z tą śmiercią.

3.2.2. Jest też 1 nagrobek z inskrypcjami „Zginął śmiercią tragiczną” i „Ojciec nasz” oraz – interesującą nas – „Zniknąłeś nam z oczu, lecz z serca nigdy”:

3.3. Mamy 2 nagrobki z dołożonymi luźnymi dodatkami:

- a) 1 z napisem „Mamo, bylas nam najblizsza osoba, pozostaniesz na zawsze w sercach tych, którzy Cie kochali”:

- b) 1 z napisem „Dla nikogo nie odeszłaś, na zawsze będziesz żyła w naszych sercach i myślach”:

3.4. Kolejne inskrypcje nagrobne wskazują na serce zmarłej osoby, czy nawet na nią jako na „serce” (a co za tym idzie, na wszystko co się z pozytywnego wiąże):

3.4.1. Mamy 1 nagrobek z „wierszykiem”: „**Serce złote miałeś od życia dużo nie chciałeś zawsze z czułością o nas dbać**”:

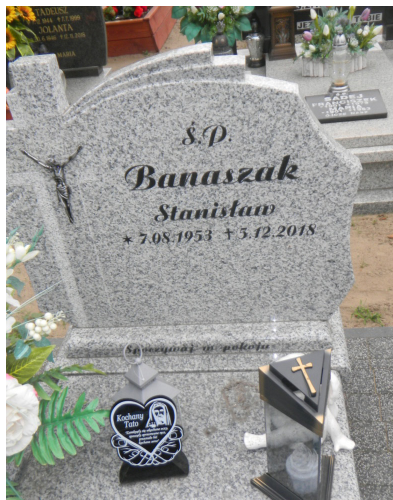
3.4.2. Jest też 1 nagrobek z inskrypcją „Tu leży serce co nas tak kochało”:

3.4.3. Na jednym nagrobku spotykamy napis „Zamknęły się kochane oczy Spoczęły pracowite dłonie przestało bić ukochane serce”:

3.4.4. Na jednym nagrobku z inskrypcją „Spoczywaj w pokoju”, mamy dołożony napis **Kochany Tato** „Zamknęły się ukochane oczy, spoczęły spracowane ręce, przestało bić kochane serce”:

3.4.5. Mamy też nagrobek z podobnym dodatkiem: „Zamknęły się ukochane oczy, spoczęły spracowane ręce, przestało bić kochane serce”:

3.5. Na kolejnych nagrobkach mamy już relację serc osób żywych i zmarłego:

3.5.1. Na nagrobku Antoniego, który – jak głosi napis – „Zginął z rąk okupanta” oraz jego rodziny, mamy napis „Serce za serca”:

3.5.2. Z kolei na kolejnym nagrobku mamy napis „Wola Boga było nasze rozstanie, nadzieją serc dwojga spotkanie”:

3.6. Pozostał nam jeszcze nagrobek księdza,

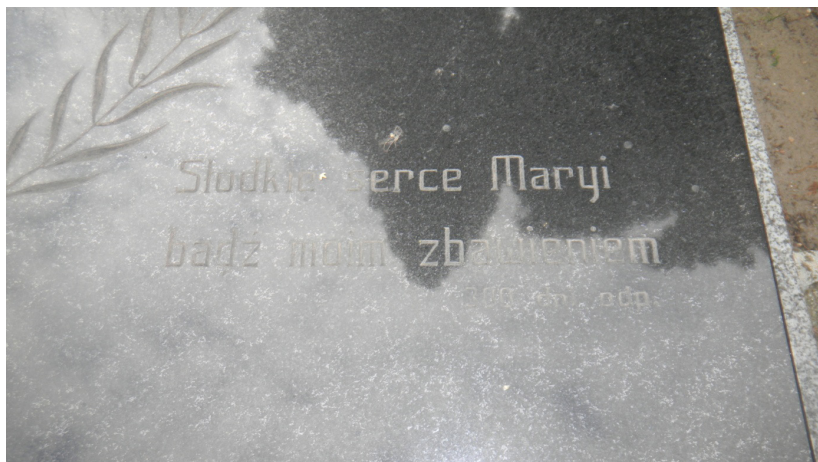

- a) na którego płycie pionowej mamy napisy „**Duszpasterz niewidomych i głuchoniemych Wikariusz przy Farze Bydgoskiej**” i „**odwołany nagle przez Boga w 6 roku kapłaństwa zamordowany przez S.B. R.I.P.**”:

- b) a na płycie pionowej – napisy „**Bądź wierny aż do śmierci a dam ci wieniec żywota Obj II 10**” i „**Słodkie serce Maryi bądź nam zbawieniem 300 dni odp.**”

4. Podsumowanie i wnioski

Jak widzimy, mamy tu swoistą „teologię serc”.

W KŁECKU

Mamy tu w sumie 24 nagrobki z inskrypcjami z motywem serca. 21 z nich nawiązuje swą treścią do faktu, że mimo że zmarła osoba jest od żywych w oddali, to jednak pozostaje w ich sercach, ze względu na ich miłość i życzliwość do niej, 1 informuje o boleści w sercach żywych spowodowaną śmiercią pochowanej osoby, a 2 nawiązują do serca zmarłego (odpowiednio jako o osobie o wielkim sercu i o kochanym sercu).

W KISZKOWIE

Tutaj mamy 28 nagrobków z inskrypcjami z motywem serca. 19 z nich zaopatrzone w inskrypcję głoszącą, że zmarły żyje w sercach osób które jeszcze żyją, a 2 w inskrypcje wyrażające smutek, żal, rozgoryczenie ze śmierci ukochanej osoby, a co za tym idzie pamięć o niej. 5 inskrypcji nagrobnych wskazuje na serce zmarłej osoby, czy nawet na nią jako na „serce” (a co za tym idzie, na wszystko co się z nim pozytywnego wiąże), a 2 na relację serc osób żywych i zmarłego.

Dane te można ująć w następującej tabeli (rozbijając na 2 kategorie 2 ostatnie nagrobki z Kiszkowa):

Lp	Odniesienie	Na cmentarzu w	
		Kłecku	Kiszkwie
1	Zmarły pozostaje w sercu żywych	Tak – 22	Tak – 21
2	Zmarły jest sercem	Tak – 2	Tak – 5
3	Mamy (czy będziemy mieć) wspólnotę serc żywych i zmarłego	Nie	Tak – 1
4	Serce Maryi ma być zbawieniem zmarłego	Nie	Tak – 1

Ogólnie, serce ukazane jest jako symbol:

- a) uczuć (konkretnie miłości żywych do zmarłych, ale i Maryi do księdza w ostatnim nagrobku),
- b) czy charakteru (w odniesieniu do osób zmarłych).

W jednym przypadku (przedostatni przedstawiony w tej pracy nagrobek) mamy do czynienia z relacją tak zdefiniowanych „serc”.

Jedynymi sentencjami, które są cytatami, są tutaj inskrypcje z ostatniego nagrobka z Kiszkowa – z grobu księdza:

- 1) **„Bądź wierny aż do śmierci, a dam ci wieniec żywota”** – Ap. 2, 10³.
- 2) **„Słodkie serce Maryi bądź nam zbawieniem”** – koronka za zmarłych do Serca Maryi⁴.

Wynika stąd, że inskrypcje nagrobne z motywem serca, poza dwoma wyżej wymienionymi, powstały specjalnie jako takie. Ogólnie cieszą się one dość dużą „popularnością”, z jednej strony z uwagi na mentalne odniesienia przypisywane sercu, a z drugiej strony ze względu na szacunek do osób zmarłych (a szczególnie naszych bliskich zmarłych). Związaną ze sobą tych dwóch aspektów jawi się więc jako naturalne i oczywiste.

Już „poza tematem”, na koniec dodam tu jeszcze, że sam motyw serca możemy też znaleźć:

- a) w kształcie 1 nagrobka w Kłęcku,
- b) a w Kiszkanie:
  - w kształcie 4 nagrobków
  - i w kształcie 4 ruchomych elementów znajdujących się na nagrobkach.

---

³ Na podstawie: <https://biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=1090>, dostęp 20 IX 2021.

⁴ Na podstawie: <https://dolinamodlitwy.pl/koronka-za-zmarlych-do-serca-maryi/>, dostęp 20 IX 2021.

Bibliografia:

I. Źródła internetowe:

Katolickie cytaty na nagrobki: <https://www.wiecznapamiec.pl/katolickie-cytaty-na-nagrobki/>, dostęp 23 VIII 2021.

Słownik języka polskiego: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/serce.html>, dostęp 18 IX 2021 r.

Biblia Tysiąclecia: <https://biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=1090>, dostęp 20 IX 2021 r.

Koronka za zmarłych do Serca Maryi: <https://dolinamodlitwy.pl/koronka-za-zmarlych-do-serca-maryi/>, dostęp 20 IX 2021.

II. Źródła drukowane

Czachur Waldemar (2020): *Teksty minimalne jako przedmiot badań genologicznych. tekst i dyskurs – text und diskurs*, 13, 25–42. <https://doi.org/10.7311/tid.13.2020.02>.

Włodzimierz Lapis (ur. 22.06.1966 w Kłecku), polski matematyk, logik, językoznawca i informatyk. W 1985 ukończył II LO w Gnieźnie, a w 1990 matematykę na UAM w Poznaniu (specjalność nauczycielska, specjalizacja „metody numeryczne i programowanie”, od III roku indywidualnym tokiem w zakresie matematyki dyskretnej), broniąc pracę magisterską „Dokładne rozkłady w losowej n-kostce”. Od 1990 roku zatrudniony na UAM (jeszcze w trakcie studiów). W 1999 obronił doktorat („Wybrane problemy algorytmizacji i automatyzacji opisów fonologicznych”), a w 2015 uzyskał habilitację (główne osiągnięcie – dysertacja „Semantyczne i syntaktyczne aspekty dystynktywności”). W 2018 r. odznaczony honorową odznaką za zasługi dla województwa wielkopolskiego. W UAM pracuje na Wydziale Neofilologii, w Katedrze Metodologii Lingwistyki (poprzednio w Zakładzie Logiki Stosowanej), na stanowisku profesora uczelni.

ISBN 978-83-66666-68-9

DOI 10.48226/978-83-66666-68-9